

Imatge 1. El Parlament de Catalunya va ser la primera cambra parlamentària europea a adherir-se al Conveni europeu del paisatge.

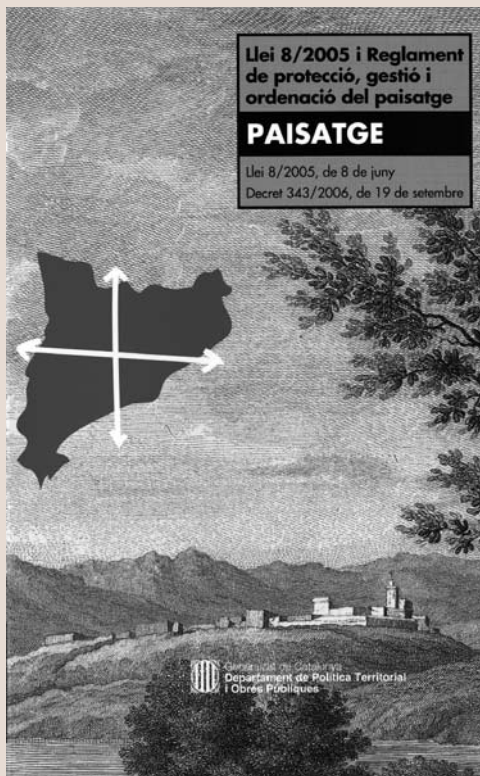
nació del paisatge. Els objectius de qualitat paisatgística són la formulació que les administracions públiques competents fan, per a un paisatge concret, de les aspiracions de la població pel que fa a les característiques paisatgístiques del seu entorn. Per protecció del paisatge s'entenen les accions de conservació i de manteniment dels aspectes significatius o característics del paisatge, justificades pels valors patrimonials d'aquests últims. Segons el conveni, la gestió del paisatge són les accions destinades a mantenir-lo tot guiant i harmonitzant les transformacions induïdes per les evolucions socials, econòmiques i ambientals. En canvi, per ordenació del paisatge s'entenen les accions que tenen un caràcter prospectiu, destinades a la valoració, la restauració o la creació de paisatges.

Cal destacar tres aspectes del contingut i els objectius del conveni: la importància de la concepció del paisatge com a bé comú, la funció del paisatge com a factor de benestar social i, finalment, la responsabilitat i la importància dels poders públics en la creació i implementació de polítiques del paisatge. D'aquest darrer aspecte es desprèn el protagonisme que el conveni atribueix a l'Administració pública per a catalitzar un canvi d'actituds socials i polítiques en matèria de paisatge.

A mesura que els diferents països i territoris s'adhereixen al tractat, el ratifiquen i van definint les legislacions i pràctiques polítiques, s'observa que les conseqüències pràctiques del conveni són el reconeixement del paisatge com a objecte de dret i la seva inclusió en el cos legislatiu; la formulació del paisatge en polítiques nacionals, regionals i locals; l'adopció d'un enfocament global tenint en compte els principis de desenvolupament sostenible; la difusió del coneixement dels paisatges i els seus valors juntament amb la sensibilització de la societat civil, les organitzacions privades i els poders públics; la implicació de tots els agents, tant públics com privats, en els processos de protecció, gestió i ordenació del paisatge mitjançant la participació ciutadana, i la promoció d'intercanvis de coneixement i informació a escala internacional en totes les qüestions previstes en el conveni.

Pel que fa a Catalunya, cal dir que el Parlament català va ser la primera cambra europea a adherir-se al Conveni europeu del paisatge, el desembre del mateix any 2000, amb la Resolució 364/VI de 14 de desembre del 2000. Posteriorment, basant-se en el mateix conveni, el 8 de juny de l'any 2005 la cambra legislativa catalana (en virtut de les competències autonòmiques en matèria de paisatge) va aprovar la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge (vegeu la imatge 2), que defineix el marc legal que ha de protegir jurídicament els paisatges catalans, alhora que estableix els instruments adequats per a gestionar-los. Un any després,

el 2006, es va aprovar el Reglament de protecció, gestió i ordenació del paisatge, que desenvolupa la llei del 2005. A més de definir i ampliar els instruments ja esmentats en aquesta llei (catàlegs de paisatge, directrius de paisatge, cartes del paisatge, Observatori del Paisatge i el Fons per a la protecció, gestió i ordenació del paisatge), el reglament dedica el tercer capítol a crear i definir els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística.

Imatge 2. Coberta de la publicació de la *Llei 8/2005 i Reglament de protecció, gestió i ordenació del paisatge*.

Caràcter, objectius i principis de la Llei del paisatge

La Llei del paisatge adopta la definició de paisatge que fa el Conveni europeu, “qualsevol part del territori, tal com la col·lectivitat la percep, el caràcter de la qual resulta de l’acció de factors naturals o humans i de llurs interrelacions” (Generalitat de Catalunya, 2006: art. 3), alhora que el concep d’una manera global i integradora. Això significa que la llei no exclou cap tipus de paisatge i que, per tant, les seves disposicions són aplicables al conjunt del territori de Catalunya, és a dir, tant a les àrees naturals com a les rurals, forestals, urbanes i periurbanes, i als paisatges singulars com als quotidians o degradats, tant si són de l’interior com del litoral. Tot el territori, doncs, és considerat paisatge segons la llei, inclosos els paisatges ordinaris i els d’entorns degradats, com ara els abocadors i les mines abandonades. No cal ressaltar l’ambició que aquesta formulació global planteja, ni tampoc el gran repte que suposa per a les polítiques públiques. Més endavant s’inclou un balanç dels resultats assolits durant els quatre anys de vigència de la llei.

La Llei del paisatge té com a objectius la protecció, la gestió i l’ordenació dels paisatges; per assolir-los el Govern es dota d’uns instruments que permeten reconèixer jurídicament els valors del paisatge i promoure actuacions a fi de conservar-lo i millorar-lo. La llei té, per tant, un caràcter pragmàtic i tangible, amb una legislació instrumental que prioritza la voluntat propositiva a la sancionadora, i està dotada d’un ànim positiu. D’acord amb els seus objectius i el seu caràcter pragmàtic, la Llei del paisatge no pretén regular de manera comprensiva tots i cadascun dels elements que influeixen en la producció i la transformació del paisatge, sinó que s’inscriu dins d’un model molt més general que inclou l’ordenació del territori i el planejament de les activitats sectorials. En aquest sentit, tal com ha assenyalat el secretari per a la Planificació Territorial, Oriol Nel·lo, “sense una gestió

del territori destinada a garantir la seva sostenibilitat, funcionalitat i equitat, no és possible, avui, la preservació i exaltació dels valors del paisatge; i sense el reconeixement i la defensa dels valors del paisatge no és possible la gestió del territori en benefici de la col·lectivitat” (Nel·lo, 2006: p. 397).

Segons la llei, els principis que han de guiar les actuacions dels poders públics sobre la matèria paisatgística són:

- Afavorir l’evolució harmònica del paisatge d’acord amb els conceptes d’utilització racional del territori, de desenvolupament urbanístic sostenible i de funcionalitat dels ecosistemes.
- Preservar, amb l’adopció de mesures protectores, el dret dels ciutadans a viure en un entorn culturalment significatiu.
- Reconèixer que el paisatge és un element de benestar individual i col·lectiu que, a més de valors estètics i ambientals, té una dimensió econòmica, cultural, social i patrimonial.
- Considerar les conseqüències sobre el paisatge de qualsevol actuació d’ordenació i gestió del territori i valorar els efectes de l’edificació.
- Afavorir la cooperació entre les diverses administracions públiques en l’elaboració i l’execució del planejament i de les polítiques del paisatge.
- Promoure la col·laboració de la iniciativa pública i privada en l’impuls d’actuacions, l’adopció d’instruments i la presa de decisions sobre el paisatge.
- Impulsar la participació en les polítiques del paisatge dels agents socials, professionals i econòmics, especialment dels col·legis professionals, les universitats, les associacions de defensa de la natura i els representants de les organitzacions empresarials i sindicals.
- Fomentar la formació en aquesta matèria.

El Conveni europeu del paisatge estableix una tipologia d'actuacions públiques que es poden dur a terme en el paisatge. Són la protecció, la gestió i l'ordenació. L'abast de la tipologia d'actuacions prevista en la llei demana la cooperació per part dels agents implicats en el paisatge, o sigui, de les administracions locals i sectorials i de les entitats públiques i privades, a més de la col·laboració amb les administracions competents dels territoris veïns.

Instruments de la Llei del paisatge

La llei, i el posterior decret de 2006, preveuen un seguit d'instruments que han de permetre la consecució dels seus objectius. Aquests instruments són els catàlegs de paisatge, les directrius de paisatge, l'Observatori del Paisatge, les cartes del paisatge, els estudis i informes d'impacte i integració paisatgística, les mesures de sensibilització, educació i suport, i el fons financer.

Els catàlegs de paisatge

La llei defineix els catàlegs de paisatge com “els documents de caràcter descriptiu i prospectiu que determinen la tipologia dels paisatges de Catalunya, identifiquen llurs valors i llur estat de conservació i proposen els objectius de qualitat que han de complir” (Generalitat de Catalunya, 2006: cap.10). El contingut dels catàlegs ha de comprendre la següent informació: l'inventari dels valors paisatgístics presents en l'àrea de cada catàleg; l'enumeració de les activitats i dels processos que incideixen o han incidit de manera més notòria en la configuració del paisatge; l'assenyalament dels principals recorreguts i espais des dels quals es percep el paisatge; la delimitació de les unitats de paisatge, enteses com a àmbits estructurals,

funcionals o visuals coherents sobre els quals pot recaure, en part o integralment, un règim específic de protecció, gestió o ordenació; la definició dels objectius de qualitat paisatgística per a cada unitat de paisatge, entesos com l'expressió de les aspiracions de la col·lectivitat pel que fa a les característiques paisatgístiques del seu entorn, i, finalment, la proposta de mesures i accions necessàries per a assolir els objectius de qualitat paisatgística.

Les directrius de paisatge

Segons la llei, les directrius de paisatge són les “determinacions que, basant-se en els catàlegs de paisatge, precisen i incorporen normativament les propostes d'objectius de qualitat paisatgística en els plans territorials parcials o en els plans directors territorials” (Generalitat de Catalunya, 2006: cap. 12). Tot i que la incorporació de les directrius als plans territorials parcials o als plans directors territorials correspon al Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, la resta de departaments de la Generalitat, les altres administracions i entitats públiques i la ciutadania també participen en la tramitació de les directrius de paisatge, en el marc de la normativa i amb els mitjans que aquesta estableix.

L'Observatori del Paisatge

El tercer instrument inclòs en la llei és l'Observatori del Paisatge, concebut com “una entitat de suport i col·laboració amb l'Administració de la Generalitat en totes les qüestions relacionades amb l'elaboració, l'aplicació i la gestió de les polítiques del paisatge” (Generalitat de Catalunya, 2006: cap. 13). La seva composició comprèn una àmplia representació dels agents que actuen sobre el territori i el paisatge, departaments de la Generalitat, ens locals i sectors socials, professionals i econòmics. Entre les funcions de l'Observatori destaca l'assessorament científicotècnic, que li permet participar en les xarxes d'observatoris del paisatge europeus i en iniciatives i

projectes de recerca i difusió que es realitzin a la Unió Europea. L'Observatori del Paisatge també ha d'elaborar cada quatre anys un informe sobre l'estat del paisatge a Catalunya.

Estudis i informes d'impacte i integració paisatgística

L'estudi d'impacte i integració paisatgística, d'una banda, es caracteritza per ser “un document tècnic destinat a considerar les conseqüències que té sobre el paisatge l'execució d'actuacions, projectes d'obres o activitats i a exposar els criteris adoptats per a la seva integració” (Generalitat de Catalunya, 2006: cap. 20). Aquesta tipologia d'estudi és obligatòria en els casos que preveu el Decret legislatiu 1/2005, de 26 de juliol, pel qual s'aprova el text refós de la Llei d'urbanisme, i l'ha de presentar el promotor o la promotora del projecte que es pretengui realitzar. L'estudi ha d'incloure una descripció de l'estat del paisatge (principals components, valors paisatgístics, visibilitat i fragilitat del paisatge), les característiques del projecte (emplaçament i inserció, documents que defineixen el projecte com ara alçats, seccions, plantes, volumetria, colors, materials i altres aspectes rellevants), i, finalment, els criteris i les mesures d'integració paisatgística (impactes potencials, anàlisi de les alternatives, justificació de la solució adoptada, descripció de les mesures adoptades per a la prevenció, correcció i compensació dels impactes) (vegeu la figura 1).

D'altra banda, l'informe d'impacte i integració paisatgística és el document administratiu que té per objecte avaluar la idoneïtat i suficiència dels criteris o les mesures adoptades en els estudis d'impacte i integració paisatgística. La Direcció General d'Arquitectura i Paisatge és l'organisme que emet aquest informe, el qual té un caràcter prescriptiu no vinculant i passa a formar part dels documents que han de permetre la resolució urbanística dels projectes.

Figura 1. Detall d'un estudi d'impacte i integració paisatgística.

Les cartes del paisatge

La llei defineix les cartes del paisatge com “els instruments de concertació d’estratègies entre els agents públics i els privats per a acomplir actuacions de protecció, gestió i ordenació del paisatge que tinguin per objectiu mantenir-ne els valors” (Generalitat de Catalunya, 2006: cap. 14). La iniciativa d’elaboració d’aquestes cartes pot partir tant del Govern com dels consells comarcals o les administracions locals. El seu contingut ha de tenir en compte el que estableix el catàleg de paisatge corresponent al seu àmbit territorial, i a la inversa: en cas que no hi hagi catàleg, a l’hora d’elaborar-lo

s'haurà de tenir en compte el contingut de les cartes del paisatge que fan referència a aquell territori concret.

Mesures de sensibilització, educació i suport

La Llei del paisatge assenyala la necessitat de promoure mesures de sensibilització, educació i suport en matèria de paisatge, enteses com a instruments que promoguin la generació d'actituds positives envers el paisatge. La Llei especifica que aquestes mesures s'han de dirigir al conjunt de la societat, a l'àmbit dels professionals i dels especialistes, i a l'àmbit educatiu en tots els nivells. També estableix que, d'acord amb les seves possibilitats, el Govern ha de potenciar i donar suport a les iniciatives de difusió i recerca concordants amb els objectius de la llei, promogudes tant per organitzacions públiques com privades.

El fons financer

Finalment, la Llei del paisatge preveu la creació i el manteniment d'un fons econòmic dedicat a la protecció, gestió i ordenació del paisatge. Aquest fons és l'instrument financer de la Generalitat de Catalunya que ha de servir per a acomplir les finalitats de la llei. El fons es dota amb les aportacions del Govern per mitjà dels pressupostos de la Generalitat (partides adscrites anualment al Departament de Política Territorial i Obres Públiques) i amb les aportacions de les altres administracions, entitats i empreses. Al mateix temps, la llei estableix que puguin rebre finançament del fons els ens públics, les entitats privades sense ànim de lucre legalment constituïdes i les persones físiques i jurídiques de naturalesa privada que tinguin entre els seus objectius acomplir actuacions de millora paisatgística.

Quatre anys de la Llei del paisatge

Els quatre anys que han passat des de l'aprovació de la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, i de l'inici del seu desplegament permeten fer un balanç amb una certa visió panoràmica i retrospectiva. En primer lloc i com a consideració de caràcter més general, es pot afirmar, a hores d'ara, que s'ha portat a terme el desplegament normatiu previst, que s'han aplicat tots els instruments previstos per la llei i que s'han materialitzat actuacions concretes a partir de cadascun d'aquests instruments. A continuació s'inclou un balanç sintètic dels principals resultats assolits, que es presenta en relació amb els àmbits centrals d'actuació de la llei.

Actuacions relacionades amb el planejament territorial

Les actuacions relacionades amb el planejament territorial són les relatives als catàlegs de paisatge, les directrius de paisatge i els estudis d'impacte i integració paisatgística.

Tal com preveu la llei, el Departament de Política Territorial i Obres Públiques ha encarregat a l'Observatori del Paisatge la coordinació de la realització dels set catàlegs de paisatge, un per a cadascun dels set àmbits territorials. El procés de redacció dels catàlegs es va iniciar l'any 2005 i continua a hores d'ara. Fins al moment, ha estat aprovat de forma definitiva el Catàleg de paisatge de les Terres de Lleida i ho ha estat inicialment el Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona. Els cinc catàlegs restants es troben en diferents fases de desenvolupament, amb la previsió que durant l'any 2010 s'aprovin tots de forma definitiva. Val a dir que, amb l'aprovació d'aquests catàlegs, Catalunya se situarà al mateix nivell que els països més avançats en aquesta matèria, els quals disposen des de fa més temps d'aquest tipus d'instruments. Fins avui en dia, els resultats parcials assolits

en aquest àmbit es poden considerar força satisfactoris, atès el repte que suposa treballar amb un instrument nou i que ha incorporat la participació ciutadana en la seva pràctica. D'aquí a un any, i un cop finalitzat el treball iniciat fa tot just quatre anys, Catalunya disposarà d'uns documents descriptius i prospectius de les característiques, de les tendències i dels objectius de qualitat per a les unitats de paisatge que integren la totalitat del seu territori. Aquest fet, indubtablement, marcarà un abans i un després en el coneixement dels paisatges catalans.

Els objectius de qualitat paisatgística que estableixen els catàlegs per a cada unitat de paisatge són el punt de partida per a la redacció de les directrius de paisatge. A més, la finalitat d'aquest instrument és incorporar, de forma normativa, els objectius de qualitat als corresponents plans territorials parcials i plans directors territorials. A partir de l'aprovació definitiva del Catàleg de paisatge de les Terres de Lleida, el novembre de l'any 2007, el Departament de Política Territorial i Obres Públiques va iniciar, a través d'un pla pilot, el procés d'elaboració de les directrius de paisatge per a incorporar-les al pla territorial parcial corresponent. Aquest treball, que avança a mesura que s'aproven els catàlegs, es materialitza en la concreció de les mesures obligatòries i les recomanacions que precisen els plans territorials i, per tant, ha d'acabar essent una garantia de coherència entre l'ordenació del territori i el paisatge.

Paral·lelament, el reglament que desenvolupa la Llei del paisatge determina que els estudis d'impacte i integració paisatgística són obligatoris en determinats supòsits d'actuacions, usos, activitats i noves construccions en sòl no urbanitzable i també en aquells casos en què ho requereix el planejament territorial. El mateix reglament estableix que l'informe d'impacte i integració paisatgística és l'instrument de l'Administració que ha d'avaluar la idoneïtat i la suficiència dels criteris i les mesures previstos en aquests estudis. El Servei de Paisatge de la Direcció General d'Arquitectu-

ra i Paisatge ha informat des de l'any 2005 més de 3.000 estudis d'impacte i integració paisatgística per ser posteriorment tramitats per la via administrativa. Alhora, aquest organisme ha desenvolupat una metodologia pràctica en aquest àmbit, que encara està dotat d'escassos referents.

Actuacions relacionades amb l'Observatori del Paisatge

Les actuacions relacionades amb l'Observatori del Paisatge són les previstes en el capítol III de la Llei del paisatge. Des de la seva creació, l'any 2004, a part de coordinar l'elaboració dels catàlegs de paisatge, aquest organisme s'ha consolidat com una entitat de referència internacional en matèria paisatgística. Entre les seves actuacions de comunicació destaquen el web multilingüe del mateix Observatori, que ha esdevingut un punt de referència obligat en l'espai virtual de la xarxa, el butlletí digital bimestral *Paisatg-e*, el recull setmanal *Dietari del Paisatge* i el butlletí electrònic mensual *Agenda del Paisatge*. Entre les trobades especialitzades organitzades per l'Observatori destaquen els V Tallers per a l'Aplicació del Conveni Europeu del Paisatge i el seminari Paisatge i Salut, l'any 2006, o el seminari internacional sobre indicadors de paisatge, l'any 2007. En l'àmbit de la difusió i la sensibilització, l'Observatori ha iniciat dues col·leccions de llibres, "Plecs de Paisatge" i "Documents", alhora que ha creat el seu propi centre de documentació amb un important fons bibliogràfic especialitzat. En l'àmbit de la recerca, l'Observatori forma part de diverses xarxes nacionals i internacionals, i hi participa activament. El seu Consell Rector i el seu Consell Assessor han estat fèrtils punts de trobada on la societat catalana s'ha expressat, a través dels seus organismes públics i privats, amb relació a aquestes qüestions.

Actuacions relacionades amb la concertació i la sensibilització

Les actuacions relacionades amb la concertació i la sensibilització estan previstes en el capítol IV i fan referència al foment de la sensibilització de la societat i de les organitzacions públiques i privades. Aquestes actuacions inclouen les cartes del paisatge, l'educació paisatgística en els diversos nivells educatius, el suport a la formació d'especialistes i l'ajuda als projectes de recerca.

Les cartes del paisatge són instruments de concertació dels agents del territori a favor de la millora del paisatge, que, si bé han estat aplicats en altres països des de fa anys, a Catalunya són un instrument nou. Des de l'aprovació de la Llei del paisatge de l'any 2005, s'han signat tres cartes del paisatge (Penedès, Berguedà i Vall de Camprodon) i se n'ha començat la redacció de tres més (Conca de la Riera d'Argentona, Vall del Tenes i Alt Empordà). Prèviament a l'inici de les cartes s'han signat convenis de col·laboració entre el Departament de Política Territorial i Obres Públiques, l'Observatori del Paisatge i les entitats que sol·liciten la carta.

L'educació en matèria paisatgística és un altre dels objectius establerts en la llei. La materialització d'aquest objectiu, en l'educació secundària, va iniciar-se l'any 2006 amb el projecte Ciutat, territori, paisatge (vegeu la imatge 3). Aquest projecte educatiu està destinat a l'alumnat dels centres d'educació secundària obligatòria de Catalunya i es va aplicar, amb caràcter experimental, a deu centres el curs 2007-2008. El projecte, que ha estat desenvolupat conjuntament pel Departament de Política Territorial i Obres Públiques, el Departament d'Educació i l'Observatori del Paisatge, ha començat a implementar-se de forma oficial el gener de l'any 2009. Per les seves característiques pioneres, tant pel que fa al contingut com als recursos aplicats, ha estat considerat un projecte d'innovació educativa que ha merescut l'atenció de la comunitat educativa catalana i del Consell d'Europa.

Imatge 3. Web del projecte Ciutat, territori, paisatge, dirigit a fomentar l'educació en el paisatge entre l'alumnat d'educació secundària obligatòria de Catalunya.

Les actuacions de formació i suport als especialistes previstes per la llei inclouen tant activitats de formació com l'elaboració d'instruments de gestió. En aquests àmbits, la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge ha donat suport a diversos cursos de formació organitzats per col·legis professionals, ha participat en mestratges i cursos especialitzats organitzats per les universitats i ha organitzat jornades tècniques monogràfiques. Així mateix, ha iniciat la publicació de guies pràctiques d'integració paisatgística, de les quals s'han editat dos números (*Polígons industrials i sectors d'activitat econòmica* i *Horts urbans i periurbans*). A més, *Guia pràctica*

per a la realització d'estudis d'impacte i integració paisatgística es troba actualment en una avançada fase d'edició.

Pel que fa al suport a les organitzacions públiques i privades, el Departament de Política Territorial i Obres Públiques ha participat, mitjançant l'aportació de recursos humans i econòmics, en actuacions que tenien objectius clarament concordants amb els principis de la Llei del paisatge, com ara els diferents actes monogràfics (Congrés Europeu Ciutat Verda, Fira del Paisatge o Congrés Art i Paisatge Vitivinícola) o el suport a publicacions divulgatives de temàtica paisatgística (*Pirineus des de l'aire*, 2006).

En l'àmbit de la cooperació europea, el Departament de Política Territorial i Obres Públiques, per mitjà de la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge, ha participat durant el període 2005-2007 en el projecte europeu PAYS.DOC Bones pràctiques per al paisatge, formant part del secretariat tècnic del projecte i coordinant la publicació del treball *Guia de bones pràctiques* (Busquets, 2007, 2008), així com participant en la resta de línies establertes. En aquest mateix projecte, algunes de les iniciatives catalanes han merescut formar part del catàleg del II Premi Mediterrani del Paisatge (Regione Toscana, *et al.* 2007).

Actuacions de millora paisatgística

El Fons per a la protecció, gestió i ordenació del paisatge és l'instrument financer de la Generalitat de Catalunya previst per a les actuacions de millora del paisatge. Aquest fons, doncs, que es dota de les aportacions del Govern a través de les partides dels pressupostos de la Generalitat, es destina a la subvenció d'obres mitjançant la convocatòria pública anual de lliure concurrència. En el període 2004-2008 s'han concedit subvencions, per mitjà d'aquest mecanisme, per a tres línies específiques: creació o rehabilitació d'avingudes, rambles i passeigs arbrats, colònies industrials i camins de ronda, per un valor total de 7.940.444,54 euros. Així mateix,

amb recursos financers del pressupost general del Departament de Política Territorial i Obres Públiques s'ha contribuït al finançament d'actuacions de caràcter pilot de millora del paisatge, com ara les obres de millora paisatgística de l'accés sud de Granollers o les obres del parc de Pinar de Peruquet de Vila-seca.

Imatge 4. El Fons per a la protecció, gestió i ordenació del paisatge destina una part dels seus recursos a subvencionar la construcció de camins de ronda per mitjà de convocatòries públiques anuals.

Conclusions

A tall de conclusió, es pot afirmar que el balanç del desplegament de la Llei del paisatge és força positiu. S'han aplicat els principals instruments previstos, s'han materialitzat les accions derivades de cada instrument (catàlegs de paisatge, cartes del paisatge, directrius de paisatge, etc.), s'han convocat els ajuts específics del fons financer amb un notable èxit de convocatòria, s'ha consolidat l'Observatori del Paisatge com a entitat de suport a l'Administració i al conjunt de la societat, i s'ha enfortit la coordinació de les polítiques d'ordenació territorial i sectorial. Al llarg d'aquest període el Govern català no ha perdut gens l'empenta que va portar Catalunya a ser una comunitat capdavantera a l'Estat espanyol en l'aplicació del Conveni europeu del paisatge i, en diversos camps, les polítiques paisatgístiques catalanes s'han situat, en poc temps, com un referent europeu.

Tanmateix, la prudència obliga a ser cautelosos i a prosseguir amb tenacitat el treball iniciat. Com tots aquells temes que tenen un component social inherent, l'èxit de les polítiques públiques en matèria de paisatge ha d'anar associat a un canvi de mentalitats, a una evolució cultural. I aquests tipus de canvis tenen una dimensió generacional. Així doncs, només la perseverança permetrà recollir, d'aquí a una o dues generacions, els fruits de la feina feta, ja que haurà calat com la pluja fina en les pràctiques de l'Administració pública i en les actituds del conjunt de la ciutadania.

Referències bibliogràfiques

BUSQUETS, Jaume (ed.) (2007). *Polígons industrials i sectors d'activitat econòmica*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya. (Guia d'Integració Paisatgística; 1).

--- (2008). *Horts urbans i periurbans*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya. (Guia d'Integració Paisatgística; 2).

CONSELL D'EUROPA (2000). *Conveni europeu del paisatge*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible; Observatori del Paisatge. (Papers de Sostenibilitat; 8).

DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES (2006). *Text refós i reglament de la llei d'urbanisme*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya.

--- (2007a). *Línies estratègiques d'actuació en paisatge*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya.

--- (2007b). *Buenas prácticas de paisaje. Líneas guía*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2006). *Llei 8/2005 i Reglament de protecció, gestió i ordenació del paisatge*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. (Quaderns de Legislació).

NEL-LO, Oriol (2006) "Paisaje, plan y política", dins Rafael Mata i Alexandre Tarroja (coord.) *El paisaje y la gestión del territorio: criterios paisajísticos en la ordenación del territorio y el urbanismo*. Barcelona: Diputació de Barcelona, p. 397-404.

CANET, Carles (dir.) (2006). *Pirineus des de l'aire* [DVD]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana; Sant Joan Despí: TV3.

REGIONE TOSCANA, et al. (2007). *Catalogo delle Buone Pratiche per il Paesaggio = Catalogue de bonnes pratiques pour le paysage = Catalogo de buenas prácticas para el paisaje: PMP 2007*. Florència: Regione Toscana, Giunta Regionale; Alinea Editrecc.